

szerkezet működéséről, a drámai cselekmény hitelességét és az alakok plaszticitását biztosító háttérinformációknak a drámai mű világába (és szövegébe) való beépíthetőségéről; megnéztük, hogyan lehet kijelölni a dráma fókuszát, milyen praktikákkal biztosíthatjuk a szituáció feszültségét, s hogyan alakíthatjuk a cselekménymenetet, amíg eljutunk a zárlatig. Ezt követően a drámai műegész formaszervező és ritmuste-remtő elveit vettük szemügyre: a *Három gyerek kívánsága* esetében a metamorfózis-elv, az ellenpontozás (kontraszt) és a szimbólumteremtés működését bizonyíthattuk.

Az írásom alcímében a „lehetetlen” szót használtam. Arra akartam utalni az idézőjellel, hogy aki dramatizálásba fog, az nem ismeri ennek a szónak az eredeti jelentését: nincs olyan használhatatlan szöveg, amelyet ne lehetne úgy átalakítani, hogy színházi formában használható ne lenne. Előfordulhat persze, hogy végeredményként egy új drámai mű születik, de talán az sem olyan nagy baj. Szóval: bátorság!

S hogy mi szükséges még a drámaírói/dramaturgi szerepet is betöltő dramatizáló rendező-pedagógusnak a bátorság mellé? Mint a fenti dramaturgiai gyakorlat is mutatja: áttekintő képesség, ritmus- és formaérzék, virgonc asszociációs készség, mozgósítható olvasmány- (és egyéb) élmények, no meg az sem árt, ha képes gyerekközeli szituációkat és gyerekek által is mondható mondatokat teremteni. (Ha valamit kifejejtettem, azt minden próbálkozó megtanulja majd a maga kárán. Csak tessék.)

Egy figyelmeztetés: ha megvan a szöveggönyvünk, azért még ne örüljünk korán! Ez csak a (többnyire) szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy a gyerekszínjatszóinkkal jó előadást hozzunk létre. Ezt a szöveggönyvet vissza kell „fordítani”, le kell bontani, és újra kell építeni a csoporttal végzett drámamunka folyamatában – mintha csak az adott probléma-helyzetre tervezett tanítási drámát játszanánk el. *Fixa ideám ugyanis, hogy csak akkor műveljük jól és hasznosan a gyermekszínjátszást, ha a színjáték lényegét adó kifejezés (megjelenítés) a középpontban álló probléma drámamunkával történő megközelítéséből táplálkozik. Bár a gyermekszínjátszás előadás-központú, amelynek a végeredménye adja a savát-borsát, én mégis legalább olyan fontosnak tartom az odáig vezető utat. Ennek az útnak pedig a drámai mű (szöveggönyv) által fölvetett probléma érzelmileg átélt megértésében van a lényege. Ha a kifejezés (a színjáték előadása) erre az átélt megértésre alapozódik, akkor lesz igazán hiteles és sikeres. Akkor már tényleg csak meg kell rendezni a játékot!*

A jelen írásban megteremtettük a dramaturgiailag jól átgondolt szöveggönyvet, amely a háttérelmzésekre támaszkodva egyúttal a rendezés alapjául is szolgál. A következő alkalommal a folyamat közbülső részét, a *Három gyerek kívánsága* által bemutatott probléma drámamunkán keresztül történő feldolgozását szeretném az olvasó elé tárni.

Drámajáték a kirekesztésről

Tamási Áron: Himnusz egy számmal című novellája alapján

Debreczeni Tibor

Tamási Áron novellájában találtuk meg annak a lehetőségét, hogy erről a felső osztályok tanulóit is érintő társadalmi és pedagógiai problémáról áttételesen és cselekedtetően szóljunk.

A novella mint drámajáték

Ilyenkor nem a novellaelemzés a célunk. Arra is sor kerülhet, de csak azután, miután megoldottuk elsődleges feladatunkat, végére jártunk a tanulókat izgató problémának. Most tehát úgy tekintünk a novellára, mint egy jó történetre. Mielőtt bármit is szólnánk íróról, műről, felvezetjük a témát, mint a drámajáték kanavaszát, melyet a cselekvés folyamatában mi töltünk meg saját élményeinkkel, tapasztalatainkkal. Nem történik jelen helyzetünkben más, minthogy kölcsön vesszük az írótól a történetet, melyből ő megformálta az elbeszélést. Mi ezzel teremtjük meg az alapját a téma drámapedagógiai feldolgozásának.

A történet-vázlat kapcsolatosan írja *Barbara Hardy* angol drámapedagógus: „Véleményem szerint az elbeszélő módot nem kizárólag művészek által alkalmazható esztétikai formaként kell kezelni, hanem olyan elsődleges szellemi tevékenységként, melyet a valós életből a művészetbe emelünk át.” A drámapedagógiai gyakorlatban – a problémák felvetése és megoldása érdekében – olyan konfliktusokat, történeteket jelenítenek meg, melyek általában egyéni vagy közösségi „kitalációk”. A történeteket általában a nevelő tervezi meg, gyakorta dokumentumok, publicisztika, vagy mítoszok, mondák alapján. Noha a probléma aktuális, a

játék mindig „mintha” helyzetbe kerül, térben és időben messzire, mégpedig azért, hogy a távolságtartással segítsék a konkrét problémamegoldást.

A mi esetünkben egy szokatlan átformálódásról van szó.⁵ Egy művészi formában megírt epikus történetet fosztunk meg nyelvi esztétikumától azáltal, hogy figyelmen kívül hagyjuk magát a szöveget, s csak a történetre hagyatkozunk. Tesszük ezt azért, hogy másféle művészetet teremtsünk a színházi dramaturgia eszközével, improvizációra épített szerephelyzetekkel stb. Felvetődhet a kérdés, miért van erre szükség? Úgy véljük, azért, hogy a tanuló, a befogadó megtapasztalja a másféle művészet törvényszerűségeit, a dramatikusét; megérezze a kreativitás örömét: ezt a művet ő hozza létre, a tanárral és a társaival közösen, mégpedig egy őt is izgató probléma megoldása érdekében. És arra a felismerésre is juthat, mégpedig tapasztalati alapon, hogy az epikus művészet nem azonos a történettel, s hogy az üzenetet a szöveg, a szituáció együttesen továbbítja a befogadóhoz. Megrendítő élmény lehet, ha az improvizatív drámajáték után vesszük birtokba a szerző művét, a novellát, és kiderül, hogy mi mindenről és mi minden másról szól még az író által megformált történet.

A drámajáték nevelési célja

A kirekesztésről tervezünk úgynevezett tanítási drámát. Azt szeretnők, ha a tanuló bele tudna helyezkedni a kirekesztett helyzetébe: ne volna olyan magabiztos, mikor az ítélkező pozíciójába kerül. Legyen tisztában azzal is: miféle előítéletek, hagyományok, szokások, ideológiák, csoportlélektani motivációk befolyásolják a kirekesztők cselekedeteit. Mindebben milyen szerepe lehet a hatalomnak? És a partszélre ejtett ember ludas-e önön sorsa alakulásában? Lehet-e, lehetne-e más megoldás? Van-e kompromisszum? S hol a határ, amin túl csak önfeladással lehet engedni? És mi az ára?

Előzmény

A tanár nem egyszer vitte már tanítványai elé Tamási történetét. Középiskolások és pedagógusok voltak a játszótársai, de meggyőződése, hogy a novella témája az általános iskola 7. vagy 8. osztályában is időszerű. Tekintettel arra, hogy a drámajáték a társak részvételére és improvizációra épül, két egyforma óra, két egyforma végkifejlet nem alakul a történetből. Mostani foglalkozásleírásunk sem kapcsolódik egyetlen tanítási óra gyakorlatához. Több foglalkozás jellemző mozzanatait rögzítjük.

Eszközk-módszerek

Képzletben vagy valóságban *lerajzoljuk annak a falunak a település-szerkezetét*, ahol a történet zajlik, megjelölve benne a fontosabb helyeket és a főhős házát.

Kiscsoportos megbeszélésekre építünk⁶, tisztázzuk, mi az, amit a témával kapcsolatban a tanulók már tudnak, mi az, aminek utána kell járniuk. A történet során többször megállunk, s a kiscsoportokra bízunk: gondolják el, mi történik ezek után. Máskor egy-egy döntést értékelnek a kiscsoportok. Am azt is kiscsoportos megbeszélés tárgyává tesszük, alakulhattak volna-e az események másképp.

Fontos feladat jut *a pedagógusnak, aki szerephelyzetből irányítja a drámajátékot*, hol narrátor, hol meg szereplő⁷.

A dramaturgia törvényszerűségei működni kezdenek, hiszen a szituációban történő megjelenítés mindig konfliktus-helyzethez kapcsolódik.

Fontos funkciót kap *a monológ* és *a dialógus*.

A foglalkozás menete

A pedagógus beszélgetést kezdeményez

Elmondja, hogy egy olyan történettel kívánja megismertetni a tanítványait, amely Székelyföldön játszódik az 1920-as évek elején, Tamási Áron szülővidékén, olyanféle községben, mint amilyen Farkaslaka. Trianon után vagyunk, új rend van kialakulóban, új közigazgatás is, mindazonáltal ez a falu – gondolom – egységesen magyar település, ragaszkodik szokásaihoz, konzervatívnak mondható. A kérdés, amelyeket a tanár be-

⁵ Ebben semmi *szokatlan* nincs – epikus művek történetvázának felhasználása természetes és gyakran alkalmazott eljárás a tanítási dráma módszereit alkalmazók között. (A szerk.)

⁶ Erre a fajta megbeszélésre, egyeztetésre *egész csoportos munkaformákat* célszerű alkalmazni – már csak amiatt is, mert így egyetlen kontextus alakul ki, s nem annyi, amennyi a kiscsoportok száma. A bekezdés *folytatásában* viszont remek példákat kapunk a szerzőtől a kiscsoportos munkaformák alkalmazására... (A szerk.)

⁷ A drámaórákon a *narrátor* funkciója epikus információk közlése, atmoszféra teremtése, a szerepjáték *előkészítése* – ez történeten és szerepen *kívüliséget* feltételez. A színházi gyakorlatból ismerős a narrátor szereplőként történő beépítése – az egyetlen drámatanárral vezetett drámaórákon ritkán használatos megoldás. (A szerk.)

szélgetésük alapjának tekint, a következő gondolat körül köröz. Mit tudnak, mit gondolnak, milyen a világ errefelé, miből és hogy élnek az emberek, milyen az előljáróságuk. Írják le, rajzolják le a falu településszerkezetét! S arra is gondoljanak, kik lehetnek a fontosabb személyiségek a községben? Ha a gyerekek ismeretei hézagosak, a tanár természetesen kiegészít, szakkönyvek elolvasását javasolja⁸, felhívja a figyelmet az erdélyi írókra, Székelyföld születteire, Tamási Áron korai novelláira.

A pedagógus mint narrátor

Egy 25 év körüli férfi, Demeter Gábornak hívják, most érkezik haza a falujába. Három évig volt olasz hadifogságban. Érkezéséről senki nem tud. Mindazonáltal azt hiszi, hogy várja az asszonya, Sári. A kertek felől jön, látja, hogy az udvart a paréj veri fel, s a ház máladozik. Bemegy, az ajtó nincs kulcsra zárva, s a pitvarban az asztalon kilós papírzacsón írás. Olvassa: „Nem győztelek várni, Sári.” Gáborban vihar dúl, felfújja a zacskót és kidurrantja.

Gábor monológja

Fölkínáljuk a lehetőséget, s többen is eljátszhatják. Mi zajlódik le a férfiban, s amit érez, miként fogalmazódik meg gesztusokban, cselekvésben, beszédben.

Párbeszéd Gábor és a szomszéd öregember között

Az öregembert a tanár jeleníti meg, mivel az ő szerepe az, hogy megmagyarázza a helyzetet, és megnyugtassa a háborgó Gábort. Az öregembertől megtudhatja, hogy az asszony elköltözött Magyarországra egy másik férfival, de ezen ne csudálkozzon, mert három év nagy idő; a házat ő tartotta rendben, s egyébként is, ha kibékül az Istennel, előtte van még az élet. Ha a tanár jól alakítja az öregember szerepét, akkor Gábornak meg kell nyugodnia.

Narrátor

Gábor szegény, de vállalkozó szellemű ember volt. Kis idő múltával elhatározta, hogy vásárol egy szamarat, miként az olaszoknál látta, s fuvarozni fog az erdőről. Tudta, hogy messze kell mennie, mert e környéken szamarat nem láttak soha. Csak ahol románok meg szászok laknak. S ezzel kezdődött minden baj. Mert „be merte hozni a szamarat, az igénytelenség, a kitartás, a munka példázóját a büszke faluba, az álmodozó, a káromkodó, a csodaváró faluba.”

Kiscsoportos beszélgetés

Mi történhetett ezek után? Hogy viselkedtek a falubeliek, hogy a hatóság? És hogyan Gábor? A kiscsoportos megbeszélések eredményét a szószóló közli.

Szituációs játék

A tanár javasolja, hogy a kiscsoportos megbeszélések eredményét jelenítsék meg, játsszák el. Egyet mindenképpen, azt, amelyiket a legjellemzőbbnek tartanak. Pl. Gábor és a falubeliek találkozása az utcán; jelenet a kocsmában; berendelik Gábort a községházára; Gábor és a gyerekek...

Narrátor

A falu felbolydult. Az előljáróság és a közvélemény egyaránt Gábor ellen hangolódott. A munkanélküliség is megtette a magáét. Egy este két fiatal ugyancsak a pohár fenekére nézett, s kocsmazárás után elhatározták, hogy megleckéztetik Gábort. Belopóztak az udvarára, bementek az istállóba, s röhögés közben meggyújtották a szamár farkát. Ám az eredmény nem az lett, amire ők számítottak. A szamár hátrarúgott, s egyikőjüket úgy mellbe taszította, hogy a véresen bukott el az istálló küszöbén. A másik ordítva elrohant. Gábor kiment a zajra, látja a véres férfit, ápolni kezdi, amikor jön a falu, s jönnek az előljárók.

Kiscsoportos megbeszélés

Mi történhetett? Tudva az előzményeket, próbálják kitalálni, hogy viselkedik az előljáróság, s hogyan az emberek? Így is mondhatnánk, mi lesz a történet vége?

Szituációs játék

A megbeszélés eredményét jelenetsorokban játsszák el! Kitalálhatnak új figurákat, tömegjelenetet, működtethetik az epikus dramaturgia eszközeit, narrátor szerepkört is. A lényeg, hogy a csoportok tegyenek

---

⁸ „Szakkönyvek elolvasását javasolja” – ezek az ismeretek sajnos az adott drámaórába már nem épülhetnek be: a munka sikere érdekében jobb lenne bevinni a téma feldolgozásához (feltétlenül) szükséges, a tanár által gondosan előkészített-kiválasztott szakanyagokat (pl. fénymásolatban). (A szerk.)

pontot az esemény végére, zárják le Demeter Gábor drámáját. Ha ugyan annak gondolják. Mert hátha hepiendet talál ki valamelyik csoport.

Narrátor

Akkor elmondom, hogy a történetet miként fejezte be Tamási Áron. Pontosabban felolvasom novellája befejezésének egy részét, amelyből kiderül, mint vélekedett ő erről a kapcsolatról. Az előljárásság úgy gondolta, hogy most véglegesen lezárja ezt az ügyet, Gábort gyilkossággal gyanúsítják, ráültetik a számárra, „hogyan kacagjon a falu, s hogy ide szamarat hozni többet senki se merjen.”

A pedagógus újra beszélgetést kezdeményez

Kérdések, amely körül köröznék a válaszok.

- Kinek miről szól ez a történet? Mire gondoltak közben? Analóg élmény előbukkant-e? Miért irritálta a falut Gábor számára? A hatalom akart-e a falu kedvében járni, vagy a közvéleményt követte az előljárásság? Nem volt-e Gábor megátalkodott? Nem kellett volna-e engednie? Te mit tettél volna Gábor helyében? Igaz-e Ady gondolata: „Csak akkor születtek nagy dolgok, / Ha bátrak voltak, akik mertek.”

A tanár felolvassa Tamási novellájának befejezését

Ezzel a befejezéssel megsokszorozódik a mű jelentése. Többről szól és másról is szól a novella, mint a mi drámajátékunk. Miért? A befejezés ismeretének birtokában mit mond a cím (Himnusz egy számmal)? Emeljétek ki azokat a szövegrészeket a novellából, melyekből bizonyos bibliai párhuzamokra lehet következtetni.

Három székely beszélget a végén. Mit mond ez tinétek? Ki-ki próbálja megfogalmazni a drámajáték és a novella üzenetét. Két jelentést legalább.

Terpé

Tóth Szilvia

Csoport: 16 év fölötti középiskolások, akik már részt vettek néhány (tanítási) drámaórán. Élesebb, erősebb lehet a játék, ha a résztvevők színjátszó vagy néptánc csoport tagjai, esetleg testnevelés tagozatosok.

Körülmények: A tér ideális esetben egy tükrös táncterem, de – természetesen – megfelel egy nagyobb, kiürített tanterem is.

Idő: 90 perc

Téma: Egy tánccsoport élete.

Fókusz: Hogyan éli meg egy művészeti csoport a vezető távozását?

A dráma helyszíne: Hazai nagyváros (nem a főváros!) – jelen esetben Kecskemét.

A dráma ideje: 1995

Tanulási terület: Csoport és vezető viszonya; közösségért és önmagunkért vállalt felelősség válsághelyzetben; alkotói tevékenységhez, folyamathoz való viszony.

Történetváz: A híres, sikeres (profí) tánccsoport szakmai és szellemi vezetője belső szakmai válság miatt külföldre távozik, a csoport életében űr támad. A csoportnak két hónap múlva bemutatója lesz.

Ajánlott szerepek: Tánccsoport tagjai.

Eszközök: Újságikk, törülköző, csomagolópapír.

Kiindulópont: A csoport megnyert egy külföldi fesztivált. Most érkeztek haza a turnéről.

Tanári narráció

A kecskeméti Terpé tánccsoportjának életébe tekinthetünk be mai játékunkban. Ez a csoport sikeres külföldi turnéről érkezik haza, ma este ünnepel, ma tartja a bankettet.

- Készítsünk **állóképeket** a banketről, illetve a turné legizgalmasabb pillanatairól!